

OFFICIAL PRESS RELEASE

22 Ma'asi 2019

Tu'utu'uni ki he Fokotu'utu'u Ngāue Fakapa'anga

Na'e tali 'e he Poate 'a e kau Talēkita 'a e Pangikē Pule Fakafonua 'o Tonga' hili 'enau fakataha 'i he 'aho 21 'o Ma'asi 2019, ke kei hokohoko atu ai pē 'a e ngaahi tu'utu'uni ngāue fakapa'anga lolotonga' 'a ia 'oku hā atu 'i lalo'. 'Oku fakataumu'a eni ke ngāue'aki 'a e hulu 'i he pa'anga ngāue 'a e ngaahi pangikē, ki hono tuku atu 'a e ngaahi nō ki tu'a ke ne faka'ai'ai mo pātoloaki 'a e tupu faka'ekonōmika 'a e fonua'.

- a. Ke kei hoko atu pē hono ta'etotongi ha tupu (interest) 'i he ngaahi 'akauni pa'anga ngāue 'a e ngaahi pangikē' (Exchange Settlement Account) 'oku fakahū 'i he Pangikē Pule' (zero interest rate policy);
- e. Ke 'oua 'e toe ma'ulalo hifo 'i he peseti 'e 80 'a e lahi e ngaahi nō 'oku tuku atu 'e he ngaahi pangikē 'o fakahoa ki he lahi 'o 'enau ngaahi fakahū pa'anga' (loans/deposit ratio);
- f. Ke kei tauhi pē 'a e lahi 'o e pa'anga 'a e ngaahi pangikē fakakomēsiale, 'a ia 'oku tu'utu'uni fakalao ke tauhi 'i he Pangikē Pule' (Statutory Reserve Deposit) 'i he peseti 'e 10; pea
- h. Ke tu'uma'u pē 'a e tu'unga 'o e hikihiki 'i he totongi 'o e ngaahi koloa' (inflation reference rate) 'i he peseti 'e 5.

Na'e fakahā 'e he Kōvana 'o e Pangikē Pule', Sione Ngongo Kioa, 'i he'ene lipooti fekau'aki mo e tu'unga lolotonga 'o e 'ekonōmika 'a e fonua', 'oku hā mai ai 'a e māmālie ange 'a e ngaahi ngāue faka'ekonōmika fakalotofonua' hangē pē ko ia 'oku fa'a angamaheni 'aki ki he fa'ahita'u ko eni'. Na'e holo 'a e uta atu ki muli 'o e ngoue' makatu'unga mei he holo 'a e ngoue hina'. Na'e fenāpasi pē eni mo e holo hifo 'a e pa'anga hū mai mei hono uta atu ki muli 'o e ngoue'. Ka neongo ia', na'e kei hokohoko atu pē 'a e longomou'i e ngaahi ngāue langa' 'i Sanuali, 'o poupu ki ai 'a e kake 'i he lahi 'o e ngaahi nō ki he tafa'aki langa fakapisinisi' pea mo e ngaahi nō fale taautaha'. Na'e holo lahi mo e talafi pa'anga mai mei hotau kāinga 'i muli' (remittances) hili ia 'a 'ene a'u ki he tu'unga ma'olunga taha 'i he māhina kuo'osi' lolotonga eni 'a e ngaahi taimi katoanga'. Kaekehe, na'e lahi ange 'a e ngaahi koniteina na'e lesisita kuo fakahifo i Tonga ni 'i Sanuali' tautefito ki he ngaahi koniteina fakapisinisi'. 'Oku hā mahino mai heni 'a e teuteu atu 'a e ngaahi pisinisi ki he ngaahi ouau 'o e ta'u fo'ou hangē ko e teu fokotu'u koia 'a e ngaahi ako'. Na'e holo 'a e pa'anga hū mai mei he fefolau'aki', 'o fenāpasi ia mo e holo 'i he tokolahi 'o e kakai na'e tū'uta vakapuna mai ki Tonga'ni. Ka neongo ia', na'e hiki hake 'a e tokolahi 'o e kakai na'e folau atu ki tu'apule'anga' 'o kau ai 'akinautolu ne nau 'a'ahi mai 'i he fa'ahita'u mālōlō, pea kuo nau foki atu ki muli.

'Oku kei 'i he tu'unga lelei pē 'a e fai fatongia 'a e ngaahi pangikē fakakomēsiale', 'a ia 'oku kei hokohoko atu pe 'a e mālohi fe'unga pē 'a e ivi 'enau pa'anga ngāue' pea 'i he tu'unga fakafiemālie pē 'a 'enau ngaahi tupu' (profitability). Na'e holo si'i 'a e pēsēti 'o e ngaahi nō 'i hono fakahoa ki he lahi 'o e ngaahi fakahū pa'anga' (loans/deposit ratio) 'i he māhina' ki he pēsēti 'e 74.8. Na'e makatu'unga 'a e holo 'i he māhina' mei he lahi ange 'o e fakahū pa'anga' 'i he ngaahi nō na'e tuku atu'. Neongo 'oku kei ma'ulalo pē 'eni 'i he pēsēti 'e 80 kuo tu'utu'uni' 'e he Pangikē Pule' ke a'usia 'e he ngaahi pangikē fakakomēsiale', kā 'oku mahino mai 'oku 'i ai 'a e fakalalaka kimu'a 'a e tu'unga ko eni' 'i he ta'u', 'aki 'enau nō atu ki tu'a 'a e hulu 'i he'enua pa'anga ngāue'. Na'e holo foki mo e 'avalisi 'o e totongi tupu 'i he nō mo e fakahū pa'anga' (weighted average interest rate spread) 'i Sanuali tupu pea mei' he holo 'i he 'avalisi 'o e totongi tupu 'i he nō (weighted average lending rate).

Ko e pa'anga hū mai ne tākaki mei he ngaahi pangikē fakakomēsiale' na'a ne hiki hake 'a e tu'unga 'o e pa'anga talifaki 'i muli' (foreign reserves) ki he tu'unga lekooti ma'olunga kuo a'u ki ai', 'a ia ko e \$478.9 miliona, 'o fe'unga ia mo e māhina 'e 8.1 'o e koloa mo e ngaahi ngāue hū mai mei muli'.

Na'e hulu foki mo e pa'anga hū mai mei he ngaahi fetongi pa'anga muli 'oku fakahoko 'e he pangikē pule' ma'ae ngaahi pangikē fakakomēsiale', 'o tokoni eni ki he toe kake ko ia 'a e pa'anga talifaki 'a e Pule'anga' 'i tu'apule'anga', ki ha toe lēkooti ma'olunga ko e \$478.9 miliona 'i Sanuali 2019, 'a ia 'oku fe'unga eni ke ne feau 'a e māhina 'e 8.1 'o e ngaahi koloa hū mai'.

Ko e tu'unga 'o e totongi koloa fakalūkufua' na'e hiki 'i he māhina' 'aki 'a e pēseti 'e 0.3, 'o makatu'unga mei he hiki e totongi 'o e koloa fakalotofonua' hangē ko e la'i lū mo e me'akai foha'. Kaekehe, ko e tu'unga hikihi 'o e totongi koloa fakata'u' na'e toe holo hifo ki he pēseti 'e 4.2 'i Sanuali 2019, hili ia 'a 'ene a'u ki he tu'unga ma'olunga taha he ta'u' 'i Nōvema 'a ia ko e pēseti 'e 6.5, pea pēseti 'e 6.1 'i Tisema 2017. 'I he'ene pehe', ko e māhina hokohoko 'aki eni 'e ua 'a e ma'ulalo pē e tu'unga hikihi 'o e totongi koloa' 'i he pēseti 'e 5 (mei Tisema 2018).

'Oku fakafuofua 'e he Pangikē Pule' 'e kei tupu pē 'a e tu'unga faka'ekonōmika 'a e fonua' 'i he kaha'u', kā 'e malava uesia 'a e fakafuofua ko 'eni' mei he ngaahi feliuliuaki 'i he tu'unga 'o e 'ea'. Ko e pa'anga talifaki 'i muli' 'oku fakafuofua 'e kei 'i he tu'unga fakafiemālie pē, pea 'oku 'amanaki 'e hokohoko atu ai pē 'a e holoholo 'o e hikihi 'i he totongi koloa' ke ma'ulalo pē he pēseti 'e 5. Ko e ngaahi pangikē 'oku fakafuofua te nau kei 'i he tu'unga fakafiemālie pē.

Makatu'unga pea mei he ngaahi fakamatala kuo fakahā atu 'i 'olunga', 'oku kei taau ke hokohoko atu pē 'a e ngaahi tu'utu'uni ngāue fakapa'anga lolotonga'. 'Oku kei fakahoko pē 'e he Pangikē Pule' hono siofi ke fakahoko ha ngaahi fokotu'utu'u ngāue te ne faka'ai'ai 'a hono ngāue'aki 'a e hulu 'i he pa'anga ngāue 'a e ngaahi pangikē, ke nō atu ki he ngaahi ngāue faka'ekonōmika fakalotofonua', ke pou pou mo pātoloaki ha tupu faka'ekonōmika 'oku ma'uma'uluta mo tolonga. 'Oku kei hokohoko atu ai pē 'a e tokanga 'a e Pangikē Pule' ki hono muimui' i ofi e ngaahi fakalalaka faka'ekonōmika fakalotofonua' mo fakatu'apule'anga', mo tu'u mateuteu ke liliu 'a e ngaahi fokotu'utu'u ngāue fakapa'anga' 'o ka fiema'u.

Ki ha ngaahi fakamatala fakaikiiki kātaki 'o fetu'utaki ki he:

Tafa'aki 'Ekonōmika

Telefoni: (676) 24 057

Fax: (676) 24201

Email: nrbt@reservebank.to